

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 8, Sayı: 2 Haziran 2025

Volume: 8, Issue: 2 June 2025

DOI Number: 10.58659/estad.1699323

Araştırma Makalesi
Research Paper

Geliş Tarihi
Date of Submission
14/05/2025

Kabul Tarihi
Date of Acceptance
23/06/2025

Yayın Tarihi
Date of Publication
30/06/2024

KURMACANIN ÖTESİNDE, GERÇEKLERİN ARASINDA KÜLTÜREL BİR DİYALOG: KASİDELERİN TARİHİ VE SOSYAL HAYATA TANIKLIK ŞEKİLLERİ

A Cultural Dialogue Beyond Fiction and Amongs The Realities: The History
The Kaside and Ways In Which They Witness Social Life

İbrahim TOPAL

Dr. Öğr. Gör., Boğaziçi Üniversitesi, Türkçe Dersler Koordinatörlüğü,
ibrahim.topal@boun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8828-9416>

Değerlendirme/Evaluation: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körleme/Two external referees-Double Blind Referee System.

Etik Beyan/Ethical Declaration: Çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyulduğu beyan olunur./ It is declared that all processes of the study are in accordance with research and publication ethics, ethical rules and scientific citation principles are complied with.

Benzerlik Taraması/Plagiarism Scanning: Kontrol edildi-İntihal.net/Checked-İntihal.net.

Çıkar Çatışması/Conflict of Interest: Yoktur/It does not exist.

Lisans ve Telif Hakkı/Licence and Copyright: Yazar, dergimizde yayınlanan makalelerin telif hakkına sahip olup çalışmaları [CC BY-NC 4.0](#) lisansı altındadır./The author owns the copyright of the articles published in our journal and his works are under [CC BY-NC 4.0](#) licence.

Atıf Bilgisi/Citation: Topal, İbrahim (2025). "Kurmacanın Ötesinde, Gerçeklerin Arasında Kültürel Bir Diyalog: Kasidelerin Tarihi ve Sosyal Hayata Tanıklık Şekilleri", Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 8, (2), (Haziran 2025), s. 371-396, doi: 10.58659/estad.1699323

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]
Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 2 Haziran/June 2025 s. 371-396

ÖZET

Bu çalışmada, klasik Türk edebiyatını şekillendiren önemli şiir formlarından biri olan kasidenin Osmanlı edebiyatını ve entelektüel zeminini anlamlandırmada nasıl bir işleve sahip olduğu bu formda yazılan eserlerin tarihe şahitlik şekilleri üzerinden tartışılacaktır. Bu noktada sağlıklı tespitlere varabilmek amacıyla tarihsellik ve edebilik kavramları da tartışma bağlamında sorgulanmaktadır. Bu anlamda tarihin ve edebiyatın kaside için nasıl bir etkileşim alanı hâline geldiğine ve bu alana kasidenin kurgusal bir tür olarak nasıl cevap verdiği odaklanılmaktadır. Özellikle kasideler için neyin tarihî bir veri sayılıp sayılmadığı, tarihî olan ve edebî olanının kapsamlarının nasıl tayin edildiği, kasidelerin kendi kurgusal gerçekliklerini ve tarihselliklerini nasıl yarattıkları, yaratılan bu metinsel gerçekliğin tarihî gerçekliği şekillendirme konusundaki konumu, kaside yazarlarının poetik söylemleri ve geleneğin kasidelerde sunulan malzemenin vesika değerini nasıl etkilediği gibi konular bu çalışmanın merkezini oluşturmaktadır. Çoğunlukla tarihe yön veren figürlere sunulan ya da bu niyetle kaleme alınan bir şiir biçimi olarak kasidelerin hangi konularda ve hangi amaçlarla, nasıl bir söylem ile kurgulandıkları farklı şairlerden ve yüzyıllardan örnekler verilerek açıklanacaktır. Böylece kasidelerin Osmanlı edebiyatı, tarihî ve sosyolojisine dair özgün verilerin elde edilebildiği önemli bir kültürel müzakere alanı olduğu gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kaside, Tarih, Gerçeklik, Kurgusallık, Şiirsel Söylem, Entelektüel Hafıza, Kültürel Diyalog.

ABSTRACT

This study discusses how *kaside*, which is an important form of poetry that shaped the classical Turkish literature, functioned to give meaning to the Ottoman Literature and intellectual foundations by focusing on the ways in which these works act as witnesses to history. In order to reach healthy conclusions at this point, the concepts of historicity and being literary are questioned in this context. In this regard, the focus is on how history and literature became a platform of interaction for the *kaside* poetry form and how the *kaside* responded to this platform as a fictional genre, which are explored in the light of several questions. The focal points of this study consist especially of what counts as historical data for the *kaside* and what does not, how to determine the scope of what is historical and literary, how the *kaside* reflects its own fictional reality along with its historicity, the position this artificial textual reality holds in shaping the historical reality, poetic discourses of *kaside* poets and how traditions influenced the materials presented in the *kaside* in terms of its document value. Examples are given from different poets and centuries to explain, citing the couplets from the respective works in order to clarify the topics and purposes the *kaside* had and the discourses in its formulation as a form of poetry which was presented mostly to people who influenced history or written for that purpose. In this way, the *kaside* is shown to be a significant platform for cultural negotiation where one can obtain authentic data relating to Ottoman literature, history and sociology.

Keywords: Kaide, Reality, Fictionality, Poetic Discourse, Intellectual Memory, Cultural Dialogue

GİRİŞ

Klasik Türk şiirinde farklı yüzyıllara yayılan geniş bir dönem içerisinde gazel, kaside, mesnevi gibi birçok şiir biçimde türlü eserler verilmiştir. Genellikle bu şiir formlarında bazı içkin kurallar, bölümler söz konusudur. Bu şiir biçimlerinden olan kaside, özellikle XIII. ve XIX. yüzyıllar arasında farklı trendleri takip ederek şairlerce tercih edilen makbul türlerden birisidir. “Kaside, niyet etmek, yaklaşmak, kastetmek, yönelmek” manalarında “kasada” kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Belli bir maksada yönelmeyi, bir maksada dayanılarak yapılan işi ifade eder (Aydemir, 2002: 133).” Bundan dolayı kasidelerin kaleme alınmalarının arkasındaki kasıt çoğu zaman dönemin tarihi, sosyal bağlamına da ışık tutar. Ancak kasidelerin dönemlerine şahit olma şekilleri yalnızca kaleme alınma kasıtlarının ifşa ettiği tarihsellikle sınırlı değildir. Kasidelerde işlenen konuların yüzyıllara göre farklılaşması, fahriye gibi bazı bölümlerinin zamanla ön plana çıkması, kasidelerin muhataplarının zaman içerisinde değişmesi, büyük bir figürü değil de toplumsal terakkide büyük kabul edilebilecek bir fikri, düşünceyi övmesi gibi detaylar da bu şiirlerin üretildiği dönemin tarihî ve sosyal hayatına şahitlik şekillerinin bir neticesi olarak okunabilirler. Dolayısıyla, bu şiir biçimlerinin dönemlerinin tarihî ve sosyal hayatlarını yansıtmaya imkânları da değişen sosyokültürel ve politik bağlamlara göre farklılaşmaktadır. Hatta çoğu zaman aynı türün farklı yüzyıllarındaki örneklerinin dahi gerçeklik ve sosyal hayat karşısında konumlanışları farklılaşabilmektedir.

Edebiyatın Tarihinden Tarihin Edebiyatına Paydaş Bir Yolculuk

Öncelikle bu çalışmanın konusu olan kaside de dâhil olmak üzere edebiyat ürünlerinin üretildikleri dönemin sosyal ve tarihî olay ve olgulara karşı konumlanışının anlaşılabilmesi için edebiyatın ve tarihin sınırlarının bazen daha keskin olabildiği gibi çoğu zaman bu sınırların müphem olabildiğine de dikkat çekmek gerekir. Ancak bu çalışmanın temel amacı edebî ve tarihî vesikaları birbirinde ayırt edebilme önerileri sumak değil, bu iki alanın aslında birbirini nasıl beslediğini kaside üzerinden anlamaya çalışmaktır. Bu alanlardan anlaşılmanın ne olduğu kişiden kişiye, akımdan akıma ya da dönemden döneme değişmekle beraber her durumda ortak olan şey edebî metnin de tarihî metnin de yazılı olmasıdır.

Diğer yandan, metinlerin üretildikleri bağlamların kendisinin de başlı başına bir metin olduğu düşünülürse aslında yazılı olan metnin anlamlandırılmasında bize yardımcı olan, bu yazılı metnin imkânlarının araştırmacılara sunduğu farklı “metinsellikler” söz konusudur. Bu noktadan

yola çıkınca aslında elimizde metinlerin ve bu metinlerin sunduğu metinselliklerin olduğu -bazı kıstaslara göre “edebî olanın” ya da “tarihî olanın” metne ve metnin metinselliklerine bakışa göre belirlendiği- anlaşılır. Yani aslında araştırmacıların elinde sadece çeşitli dönemlere ve kişilere ait metinsel bir havuz vardır. “Edebiyat” da “tarih” de bu havuzdan kişiler tarafından “icat edilen” birer bakışın neticesidir. Bu metinsellik, sadece edebiyatı değil tarihi de yeniden konumlandırmamız gerektiğini göstermektedir. Genel olarak tarihsel malzeme ilk bakışta daha çok siyasî olaylar ve figürlerin eklemlendiği sahneler, olaylar, durumlar üzerine yoğunlaşsa da aslında bir siyasî figürün toplumsal cinsiyet normlarına karşı tavrı, bir metnin dil ve üslubundaki dönüşüm, farklı dönemlerde aynı formdaki şiirlerde makbul olan muhtevanın dönüşümü gibi noktalar da tarihî bir vesikadırlar. Dolayısıyla tarihî olan şey sadece savaşlar, taht değişiklikleri, seferler gibi bazı majör olay ve olgulara indirgenemeyeceği gibi edebî olan da çoğu zaman tarihî olanı içermektedir. Bu bağlamda kasidelerde padişahın ya da paşaların intisap edilen konumundaki rolleri ve intisap edilenin müntesip ile kurduğu semiyotik ilişkinin boyutu, şairlerin kendilerine dair verdikleri otobiyografik bilgiler de tarihsel noktaları yansıtmaktadır. Tam da bu noktada konunun iki temel farklı noktasıyla karşılaşırız. Bunlardan ilki kasidelerin hangi detaylarının tarihî olarak kabul edileceğinin belirlenmesidir. Burada kasidelerin tarihsel olanı yansıtmadaki potansiyelini belirlerken sadece içeriğe mi odaklanmamız gerektiğidir. Diğeri ise kasidelerin tarihsel olanla kurduğu yansıtmadaki ilişki her zaman aynı mıdır? Bundan dolayı çalışmanın ilerleyen bölümlerinde “Kasidelerde Tarihsel Olanın Neliği” başlığı altında bir kasidede ne tür veriler üzerinden tarihsel vesikalara ulaşılabilirliği örnekler üzerinden sorgulanmış, “Yansıtan Konumundan Yadsıyan” Konumuna Kasidenin Serüveni” başlığı altında da kasidelerin tarihsel gerçeklikle kurduğu ilişkinin nasıl çeşitlendiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Kasidelerde Tarihsel Olanın “Neliği”

Tarih disiplini edebiyatı hizaya getiren bir üst disiplin olarak algılayıp bu bakış ile metinlerde tarih avına çıkmak yanlış noktalara sürükleyebilme potansiyeline sahiptir. Çünkü olaylar ve olgular tarihsel kayıtlara geçerken az ya da çok muktedirlerin söylemi, şiir veya tarih öznelerinin intisap edilene karşı bakışı gibi kendi döneminin çeşitli sosyokültürel mekanizmaları ile etkileşerek belirli yönler kanalize edilebilmektedir. Örneğin birçok tarihî metin XVI. yüzyılı Osmanlı’nın altın çağı olarak yansıtırken bazı edebî metinler aslında durumun hiç de anlatıldığı gibi parlak olmadığını işaret etmektedir.¹ Bundan dolayı, ne tarih ne de edebiyat her zaman tam olarak gerçeğin

¹ Fuzûlî’nin “Şikâyetnâme” adlı eseri bu metinlere örnek olarak gösterilebilir.

tezahürü olarak algılanabilir. Çoğu zaman edebî metinlerin bünyesine dönemin şartlarının (tarihsel bağlamın) bir neticesi olarak sirayet eden birçok detay, bir tarih metindeki bilgiden bazı yönleriyle daha gerçekçi olabilmektedir. Bu durum yazının ilerleyen bölümünde metinlerin kendi tarihselliklerini oluşturması bahsinde örnekler üzerinden detaylandırılacaktır.

“Tarihsel olanın ne olduğu” sorusu aslında veri olarak sadece içeriğin mi alınması gerektiği sorusunu da beraberinde getirir. Bu anlamda kasidelerin tarihsel olanı yansıtmaya potansiyellerini değerlendirirken sadece içeriği odaklanmak metnin bize sunduğu diğer birçok tarihsel malzemeyi göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Aksi takdirde içeriğinde herhangi bir savaş, zafer, isyan gibi somut tarihsel bilgi parçacığı olmayan kasideler tarihsel olanı yeteri kadar yansıtamaz neticesine varılır ki bu sonuç sorgulanmaya muhtaç bir noktadır. Diğer yandan, içerisinde somut tarihsel bir olaydan bahsetmeyen yüzlerce kasidenin biçimsel ve biçimsel birçok özelliğinin önemli sosyal ve tarihsel dönüşümleri gösterdiği söylenebilir. Örneğin kasidelerde özellikle XVII. yüzyıl ve sonrasında kasidenin bölümlerinin biri olan fahriyenin hacimsel ve dilsel değişimi (uzaması) arka planda ciddi bir tarihsel ve sosyolojik değişimi de yansıtır. Ayrıca, kasidelerin sunulan kişiye göre ya da yazıldıkları döneme göre dillerinin çeşitlenmesi, tarihsel süreçlerden etkilenmemiş olabilir mi? Kaside yazarlarının ve bu kasidelerin sunulduğu kişilerin cinsiyetlerine baktığımızda hem kaside sunulan olarak hem de kaside yazarı olarak kadın öznelerin az olmasında tarihsel bir bağlam yok mudur? Çoğu zaman kadın yazarların dönemlerinde var olabilmek için iktidarın da şekillendirdiği söylemi temellük etmek zorunda kalmaları dönemin tarihsel ve sosyal yapısını yansıtmaz mı?

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu soruların bazılarını somut örnekler vererek cevaplar arayalım. Osmanlı edebiyat tarihî araştırmacısı Walter Andrews (öl. 2020), “Yabancılaşmış Benin Şarkısı: Guattari, Deleuze ve Osmanlı Divan Şiirinde Özne'nin Lirik Kod Çözümü” başlıklı yazısında Osmanlı şiirindeki lirizmin ve öznellik pozisyonunun bir çeşit “despotizm” tarafından şekillendiğine değinir. Klasik şiirdeki birçok kodun da aslında merkezi otoritenin temsil ettiği bu despotik algı tarafından şekillendiğini ve yönetildiğini şu şekilde ifade eder:

“Despotik bir toplumda, burada Osmanlı toplumunda, merkezi işlev, despotun adı/sevgili göstereni, kendi gösterileni olarak, tüm artık değerın nihai ve biricik tüketicisine işaret eder: Hükümdardır bu, başka bir deyişle tüm libidinal enerji ürünlerinin aktığı, biriktiği tekil yatırım nesnesi. Hükümdar bütün ürünlerin dağılımını denetler; bütün zenginliğin, adaletin, barış ve güvenliğin kaynağıdır. Artık değerın müsrifçe harcanmasıyla, hükümdar, hiyerarşinin en güçlü

katmanları ile devleti sürdürme amacını birbirine bağlayan yoksunlukları yaratır ve tanımlar (Andrews, 200:121).

Dolayısıyla kasideler dâhil klasik şiirdeki söylemin patronaj sistemi gibi bir üst güç tarafından şekillendirilip denetleniyor olması başlı başına tarihî bir bağlamı imlemektedir. İçinde metinlerin üretildiği bu kültürel atmosferin kendi metinselliği tarihsel bağlam tarafından kuşatılmış bir mecradır. Andrews'un de işaret ettiği bu despotik bağlamı klasik şiirin kaderini belirleyen ve iktidar özneleri karşısındaki konumunu tayin eden mühim bir noktadır. Mercek altına alınan metin dönemindeki siyasî, dinî, ekonomik olarak belirli iktidara sahip kişilere sunulmak üzere yazılan kaside türünde yazılmış bir metinse bu gibi bağlamları özellikle dikkate almak gerekir. Ancak bu noktaların farkında olabilmek için tarihsel olanı sadece metnin içindeki birkaç beyitte gizli somut bilgiler ile sınırlandırmayan bütünlükçü bir bakış şarttır. Dolayısıyla ne sadece somut tarihî olaylara odaklanan ne de bu olayları göz ardı eden eleştirel bir bakış, kasidelerin tarihî ve sosyal hayat karşısındaki konumlarını anlamada ancak yeterli olabilir.

Çoğu zaman “kasidelerin yazılma nedenlerinin altında yatan kastın kendisi” de birer tarihsel veri olarak algılanabilir. İster caize güdüsüyle ister makam ya da farklı bir dilekle yazılsın netice olarak kasidenin kastı, aynı zamanda metinsel olarak tarihe işlenmiş bir mühürdür. Bu noktada Şeyh Galip'in (öl. 1799) dönemin padişahı III. Selim'den (öl. 1808) Galata Mevlevihânesi'nin bakım ve onarılmasını talep ettiği “*Gönül bir beyt-i mâ'mûr u safâdır aşk mi'mârı / Yâtır ammâ ki şimdi başka bâmu başka dîvârı*” matlalı kasidesi güzel bir örnektir. Gâlip, Mevlevihâne'nin durumunu bu kasidesinde padişaha şu beyitlerle sunmaktadır:

Çürük kettâne dönmüş tahtalar bir rütbe kim gâhî
Verir seylâba râhtın mâhtâb"n tâb-ı envârı

Kolaylanmış kâbûl-i hüsn-i ta'mîr etmeğe zîrâ
Delikler var ki muhtâc eylemez girbâle neccârı

Ser-i engüş ile mânend-i peşşe hedmi mümkündür
Bıraksın çire dest üstâdlar tişeyle minşârı

Nukûş-ı hendesinden müstakîmin gayri hep mevcûd
Mu'avvecler mukavveslerle memlû tâk u dîvârı

Dedim âyâ nedendir böyle vîrâne kaldığı çokdan
Olurken mânzar-ı ayn-ı hidîvân-ı keremkârı

Dedi peyk-i beşâret sâhibîn gözlerdi ol mâ'bed
Açıp revzenleri dest-i du'âyı çeşm-i bidârı²

Bu beyitlerde şiir öznesinin kendisinin fark ettiği ancak muhatabının farkında olmadığı bir durum, muhatabına aktarma ve bu durumu düzelttirme gayesiyle hareket ettiği görülmektedir. Bu anlamda burada tasvir edilen viran mâbet sahneleri ile kasidenin sunulduğu kişi bir şekilde eyleme davet edilmektedir. Nitekim çeşitli kaynaklar, Galata Mevlevihânesi'ne sık sık uğrayan biri olan III. Selim'e yazılan bu beyitler neticesinde III. Selim'in, Şeyh Galip'in işaret ettiği sorun ile yakından ilgilendiğini ve bu sorunu çözdüğünü hatırlatmaktadır³. Böylece sunulan bir kaside neticesinde Galata Mevlevihâne'si tekrar mâmur hâle gelmiştir. Dolayısıyla bu kaside, padişahın dönemin din adamları ve entelektüel çevre ile ilişkisi de yansıtan dikkat çekici bir örnektir. Ayrıca, Galata Mevlevihâne'si dönemin önemli bir tarihî yapısı olması nedeniyle aslında zamanın sosyalleşme ortamları ve bunların bakım ve onarım metotları hakkında da ipuçları sunmaktadır. Yani, buradan yola çıkılarak bazı yapıların dönemin yöneticilerine durumun arz edilmesiyle tamirata alındığı bilgisine varabiliriz.

Dönemi hakkında bizleri tarihsel bağlam noktasında aydınlatan bir diğer kaside örneği olarak Cem Sultan'ın (öl. 1495) II. Bayezid'e (öl. 1512) sunduğu birçok kaside gösterilebilir. Cem Sultan'ın kardeşi II. Bayezid için kaleme aldığı ve bir "afnâme" özelliği gösteren *Kerem Kasidesi*nden yola çıkarak sultanın, iktidarın ve hanedan üyelerinin kendi aralarındaki ilişkilerinin nasıl olduğu konusunda ipuçları yakalamak mümkündür. Babası II. Mehmed'in (öl. 1481) ölümü üzerine kardeşi II. Bayezid ile taht mücadelesi veren ve sonunda Avrupa'ya kaçmak zorunda kalan Cem Sultan, Avrupa'daki durumunu şu beyitler ile kardeşi II. Bayezid'e anlatarak ondan af dilemektedir:

Yine yüz urmaga geldüm kapuna haclet ile
'Aybumı yüzüme urma ki budur şân-ı kerem

Peyk-i zî-sıdkumı kapuna revân eyledüm uş
Ger icâzet vire dergâhuna derbân-ı kerem

² <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0>

³ <https://islamansiklopedisi.org.tr/galata-mevlevihanesi>

Sûziş-i hâlûmi şol resme beyân ide sana

Der ü dîvâr dahı aglaya kim kanı kerem

...

Ölürem zehr-i gam-ı dehr-ile ben haste garîb

Ger dirîg eyleye tiryâkini Lokmân-ı kerem

Şeb-i hicrânda kaçan yol bula güm-râh gönül

Reh-nümûn olmaz ise meş'ale-gerdân-ı kerem

Nûh-ı lutfûn eger ırgürmeye keştî-i necât

Gark ider bahr-ı belâya beni tûfân-ı kerem (Ersoylu, 2013: 50)

Cem Sultan, bu beyitler ile kardeşinden af dilerken bir yandan da ülkesi dışında geçirdiği sürede hâlinin nasıl olduğunu ifade ederek kardeşinden lütuf temennisinde bulunur. Şiir öznesi kendinden bahsederken “hasta, garip, ayrılık, zehir, ayıp” gibi kelimeleri kullanarak bir yandan da aslında ne kadar kerem görmeye muhtaç olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Buradan yola çıkarak Osmanlı padişahının bu isteklere karşı nasıl tepki verdiğine ulaşamasak da eski bir Osmanlı hanedan üyesi olan Cem Sultan’ın Papa’ya sığındığında onu nasıl bir tablonun karşıladığı hakkında Cem Sultan’ın kendi ağzından, birincil kaynaktan önemli ipuçlarına şahit oluruz. Bu bağlamda bu şahitlik Cem Sultan’ı işleyen tezkirelerden elde edilen tarihsel bilgiler ile karşılaştırıldığında hangisi daha kıymetlidir? Ya da edebiyat için birisi diğerinden daha mı kıymetlidir? Nitekim tezkire yazarları da kaside yazarları da aynı patronaj sistemi çevresinde yer alan figürlerin tesiri altındadır. Bu şiiri yazan da bu şiirin muhatabı olan sultan da bu patronaj sisteminin merkezinde konumlanmaktadır. Yine de kasidenin kurmaca dünyasında anlatılanlara elbette şüpheyle yaklaşılabilir. Ancak kasidenin tarihî vesika değeri zaten anlattığı olaylar kadar kim tarafından, kime, hangi şartlar altında sunulduğuna da bağlıdır.

Dönemin tarihî ve sosyal hayatını yansıtan bir diğer kaside ise, manzum bir sefaretnâme tarzında yazılan “Tannâme” kasidesidir. Bu şiir, dönemin İran büyükelçisi olan Sünbülzâde Vehbî’nin (öl. 1809) I. Abdülhamid’e (öl. 1789) sunduğu bir kasidedir ve dönemin hayatına dair önemli ipuçları ile doludur. Bu kasidenin özellikle tarihî ve siyasî görevi olan bir şiir öznesi tarafından yazılması da önemli bir noktadır.¹¹⁴ beyitlik uzun bir şiir olan bu kasidede Vehbî, rakipleri tarafından uğradığı iftiraları dile getirerek şiirin sonunda

padişaha bağlılığını bildirir. Kaside -yazarın uğradığı iftiralara cevap özelliğinde bir beyitle- şu şekilde sonlandırılır:

Dil-beste olan lutf-ı Hudâvend-i kerime

Rabt-ı emel etmez kerem-i Zend Kerim'e⁴

Sünbülzâde, bu kasidesinde gerçekçi betimlemelerle yüklü beyitlere sıklıkla yer vererek döneminin gerçek siyasî figürlerine sefir kimliğini de hatırlatarak göndermeler yapmaktadır. Yukarıda alıntılanan beytinden yola çıkarak şiir öznesinin bir elçi olarak döneminin padişahına bağlılığını dile getirdiğini ve İran sultanı olan Kerim Han'dan (öl. 1779) beklentisinin olmadığını ifade ettiğini görürüz. Bu beyit kasidenin yazılma amacını ve dönemin siyasî ortamını yansıtan önemli bir mihenk taşıdır. Çünkü Vehbî, bu kasidesini I. Abdülhamid'in sözlerinden çıkarak İran sultanı Kerim Han'a intisap ettiği söylentisi dolayısıyla sefirlik görevinden azledilmesi üzerine kendisini affettirmek için kaleme almıştır. Bu durumun tarihî perde arkası kısaca şu şekilde özetlenebilir:

“Sünbülzâde Vehbî, Basra'yı kuşatmış olan Zend Kerim Han ile Bağdat valisi Ömer Paşa arasındaki anlaşmazlık üzerine, 1775 yılında I. Abdülhamid tarafından İran'a elçi olarak gönderilmiştir. Vehbî, anlaşmazlığı kısa sürede çözümleyip, bu durumdan Ömer Paşa'nın mesul olduğu kararına varmış ve 1776 yılında padişaha bu kararını bildiren bir rapor göndermiştir. Bunun üzerine Ömer Paşa ve Vehbî'nin araları açılmış ve Ömer Paşa Vehbî'yi Kerim Han ile dost olmak ve devletin menfaatlerini hiçe saymakla suçlamıştır. Ömer Paşa'nın bu ve Vehbî'nin İran'da içki içip bir kadınla beraber olduğu suçlamalarını içeren raporu üzerine, 1. Abdülhamid Vehbî'yi görevden almış ve idamını istemiştir. Aleyhine gelişen olaylardan haberdar olan Vehbî ise gizlice İstanbul'a dönmüş ve Üsküdar'da saklanmıştır. İşte bu sırada Tannâne kasidesini yazan şair, bu övgü dolu manzumesini padişaha ulaştırmış ve yapılan yeni tahkikatla beraber suçsuzluğu anlaşıncı affedilmiştir (Ünal, 2015: 181).

Bu anlatılanlardan yola çıkarak Vehbî'nin rakiplerinin onun sefirlik görevi sırasında nasıl konumlandığı, Vehbî'nin bu rekabete nasıl karşılık verdiği ve kendisini padişaha nasıl affettirdi kasidenin yakından mevzusudur:

Husûsâ pâdişâhân-ı cihân hep bende olmuştur

Şehenşâh-ı muazzam Hazret-i Abdülhamid Hâna

...

⁴ <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0>

Hezârân Nâdiri ma'dûm eder şemşir-i hûn-hârı

Gürizân olsa da farazâ Horasana hirâsâne

...

Nümâyân idi etvârımda şân u şevket-i devlet

Müsûl-i bî-muhâbâ eyledim nezd-i Kerîm Hana

...

Tanîn-endâz-ı âfâk oldu böyle sît-i 'ırfanım

Sezâdır nâm-ı mergûb-ı kasidem olsa tannâne

Celâdet geldi tab'a şevk-i vâsıf-ı pâdişâhîden

Neşât-âver müsellemler bir gazel yazdın levendâne⁵

Bu beyitlerde aynı zamanda sefirlik görevinden azledilmiş bir şair olarak Vehbî'nin dönemin padişahını methettiğini, Abdülhamid Han'ın XVIII. yüzyıl İran hükümdarı olan Nâdir Şah'a olan üstünlüğünü vurguladığını, şairin Kerim Han'ın huzurunda nasıl davrandığını, bu bağlamda kasidesinin adının neden "tannâme" olduğunu açıklamaktadır. Vehbî'nin bu kasidesindeki tutumunu Hasan Kaplan şu şekilde açıklamaktadır:

Vehbi, Ömer Paşa'nın kendisine yönelik suçlamalarına cevap olması bakımından kasidesinde özel bir düzenleme yapmıştır. Bu doğrultuda şair kasidesine sadece sultanı değil hanedan ve Osmanlıları da överek başlar. Böylece padişaha nasıl bir hanedanın tebaası olduğunu bildiğini gösterir. Bu dokuz beyitlik girişten sonra şair, Sultan I. Abdülhamid'in övgüsüne yer verdiği methiye bölümüne geçer. Bu bölümde de bilinçli bir şekilde sultanın İran şah ve mitolojik kahramanlarına olan üstünlüğünü vurgular. Bu yolla şair, İranlılarla bir gönül bağının olmadığını göstermeye çalışır. Vehbi 35. beyte kadar devam eden methiyeden sonra kasidesini farklı kılan sefaretnâme kısmına geçer. Bu kısmı oldukça uzun tutan şair, bu kısımdaki bazı beyitlerde İran'ı küçültürken Osmanlı Devleti'ni ve padişahı ön plana çıkaran yönlerle yer verir (Kaplan, 2018: 216).

Verilen bu örneklerin dışında Fuzûlî'nin (öl. 1556) dönemin Bağdat Valisi Ayas Paşa'ya (öl. 1539) sunmuş olduğu kasidelerinden yola çıkarak Osmanlı'nın Bağdat'ı mamur hale getirmek için ne tür adımlar atıldığını görmek

⁵ <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0>

mümkündür. Bunun yanında, Nedim'in (öl. 1730) Damat İbrahim Paşa'ya, (öl. 1730) Ali Paşa ve Mahmut Paşa'ya sunmuş olduğu kasidelerinden Lale Devrine dair bazı ipuçları yakalamak mümkündür. Bu kasidelerde bir şiir öznesi olarak Nedim'in anlattıklarının gerçekliği ya da kurmaca oluşları tartışılabilir bir durum olsa da sonuç olarak Nedim'in sunduğu kasidelerde dönemin paşalarının hatırı sayılır bir paya sahip olması, paşaların dönemin tarihinde üstlendiği etkin rolü gösteren önemli bir noktadır. Yani Nedim'in bu paşalara sunduğu kasidelerde dile getirdiklerinin tamamı kurmaca dahi olsa dönemin entelektüel ve tarihî ortamı üzerinde paşaların rolünün arttığını göstermesi yönüyle bu şiirler yine sosyal ve tarihî bir olguyu işaret eden veriler olarak değerlendirilebilir. Nitekim XVII. yüzyılda ve XVIII. yüzyılda padişahlar ve paşalara sunulan kasidelerin oranları karşılaştırıldığında XVII. yüzyılda padişaha sunulan kasidelerin oranının giderek azaldığını paşalara sunulan kasidelerin ise arttığını görmekteyiz. Hatta bu dönüşüm XVI. yüzyılda başlamıştır:

"16. yüzyıl dîvanlarında sultanlar için kaleme alınan 549 şiirin toplam şiir sayısının yaklaşık %35'ini oluşturduğu görülürken bu durum 17. yüzyıl dîvanları için yaklaşık %22'dir. Bu yüzyılda rakamlar sultanlar için kaleme alınan şiirlerin sayıca azaldığını göstermektedir. (...)16. yüzyıl dîvanlarında üst düzey devlet görevlileri için kaleme alınan şiirlerin toplam şiir sayısının yaklaşık %40'ını oluşturduğu görülürken bu durum 17. yüzyıl dîvanları için yaklaşık %70'tir. 18. yüzyıl verilerine bakıldığında ise benzer tablonun %65 civarında olduğu görülmektedir. Bu yüzyılda da bir önceki yüzyılda olduğu ölçüde sadrazam, vezir, şeyhülislam konumundaki isimlerin desteklerinin üst düzeyde olduğu görülmektedir. (Durmuş, 2020: 225)."

Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere kasidelerde anlatılan olayların tamamının kurmaca olması varsayımında dahi, bu yüzyıllarda kasidelerin sunulduğu patronların statüsündeki oransal değişiklik başlı başına değişen bir tarihî atmosferi iletmektedir. Dolayısıyla kasidelerin tarihe şahitliklerini daha önce de dile getirildiği üzere sadece beyitler arasında sunulan somut tarihî kırıntılarla sınırlandıramayız. Ancak yine de sadece kasidelerdeki beyitlerin arasından sızan somut tarihî kırıntılar üzerinden ilerleyen bir araştırma yapılsa dahi yüzlerce kaside örnek verilebilir. Ancak bu çalışmanın odağı sadece beyitler arasındaki somut tarihî olaylara dayalı bir bakış olmadığından dolayı bir form olarak kasidenin bölümlerinin dönemlerinin tarihsel atmosferini nasıl yansıttıklarına geçilmiştir.

Kaside Bölümleri ve Konuları Üzerinden Döneme Şahitlik

Kaside, çeşitli bölümlerden oluşan ve her bölümü kendi içerisinde belirli bir kompozisyonda oluşan bir şiir formu olduğundan dolayı bu bölümlerin zaman içerisinde göstermiş olduğu dalgalanmalar da bu şiirlerin sosyal ve tarihî hayata dair bizlere sunmuş olduğu birer veri olarak değerlendirilebilir. Aksi hâlde kasidelerin yüzyıllara göre bazen methiye bölümlerinde, bazen fahriye bölümlerinde bazen ise diğer bölümlerde meydana gelen değişikliklerin bu şiirlerin içerisinde şekillendiği bağlamdan bağımsız olduğu ne ölçüde iddia edilebilir? Bu anlamda özellikle XVII. yüzyılda yazılan kasidelerin fahriye bölümlerinin daha uzun ve ön planda olmasının dönemin sosyal ve tarihî hayatından bağımsız olduğunu iddia etmek ne derece mümkündür?

XVII. yüzyılda fahriye geleneği bu dönemde Nefî gibi güçlü bir şiirsel sese sahip bir yazarın varlığıyla daha da anlamlı hale gelse de bu yüzyılda fahriyenin yolculuğu yalnızca Nefî'nin gölgesinde değerlendirilemez. XVII. yüzyıl nitelik bakımından saygın kaside örneklerinin verildiği bir yüzyıldır ve Nefî'nin de bu geleneğe katkısı tartışılmaz. Ancak Nefî mi XVII. yüzyıl kaside ve fahriye geleneğini var etmiştir yoksa XVII. yüzyılın tarihi, sosyal ve kültürel şartları mı Nefî gibi bir şairi yaratmıştır? Bu soruya illa net bir cevap vermesek de fahriye gibi bir şiir bölümünü dönemin şartlarından koparıp Nefî dahi olsa sadece bir yazara indirgemenin ele almanın daha yerinde olabileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu bağlamda XVI. ve XVII. yüzyıllarda yazılan kasidelere fahriye bölümleri bağlamında bakıldığında şu tabloyla karşılaşılır:

XVI. yüzyıldaki 743 kasidenin 395'inde (%53,16) fahriye bölümü bulunmaktadır. Bu bölümlerin 1'i tevhîd, 2'si mersiye, 21'i na't, 367'si ise medhiye türündeki kasidelerde yer almıştır. (...)XVII. yüzyılda kaleme alınan 760 kasidenin 503 tanesinde (%66,18) fahriye bölümü tespit edilmiştir. Tespit edilen bu fahriye bölümlerinin 403 tanesinde fahriye bölümü medhiyeden sonra, 46 tanesinde tegazzül bölümünden sonra, 41'inde doğrudan, 11 tanesinde nesib bölümünden sonra, 1 tanesi dua bölümünden sonra ve 1 tanesinde ise medhiye bölümü içinde yer almıştır (Otal, 2022: 189).

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere XVII. yüzyılda kasidelerde fahriye bölümlerine XVI. yüzyıla göre daha sıklıkla rastlanmaktadır. Niceliksel bu artışın yanı sıra nitelik olarak da özellikle XVII. yüzyılda özgün fahriye bölümleriyle öne çıkan onlarca kaside örneğine rastlanmaktadır. Gelenek içinde fahriye için farklı tanımlamalara rastlanabilse de genel olarak fahriye bölümü şu şekilde tanımlanmaktadır:

Fahriyye kelimesi, eski Arap şiirinde kasidenin iç planındaki şiir konularından olan “övünme, büyülenme” anlamındaki fahrdan (iftihâr) gelir. Genellikle methedilen kimseden bir câize almak amacıyla yazılan ve nesib veya teşbîh, girizgâh, methiye, tegazzül ve dua gibi beş veya altı ana bölümden meydana gelen kasidenin şairin kendisini övdüğü birkaç beyitle sınırlandırılmış bölümüne fahriyye adı verilir. Ayrıca şairlerin sahip oldukları yüksek sanat gücü yanında kendi fazilet ve üstünlükleriyle de övünmek maksadıyla kaside şeklinde yazdıkları müstakil manzumelere de fahriyye denilmiştir.⁶

Yine aynı ansiklopedi de fahriyenin tarihe şahitliğine şu şekilde değinilmektedir:

“Fahriyyeler tarihe ıstık tutma yönünden de önem taşır. Eski Arap toplumunda daha çok melik, hükümdar, vali gibi kimselerin gerek karakter ve davranışları gerekse her türlü icraatı müsbet veya menfî taraflarıyla şiirlerde ortaya dökülür ve neticede bunlar birer vesika mahiyetinde tarihe mal olurdu.”⁷

Fahriye bölümlerindeki vurgunun artması başlı başına edebî bir olgu iken, bu durum özellikle XVII. yüzyılın sonlarına doğru gelişip yayılmaya başlayan “birey ve bireysellik” algısının kasidelerdeki bir yansıması olarak da okunabilir. Bu gözle bakıldığında bir edebî türde işlenen konuların değişimi ya da şiirdeki şiirsel sesin farklılaşmasının işaret ettiği önemli, sosyal ve tarihî bağlamlar olabilmektedir. Dolayısıyla bir tür olarak kasidenin tarihin nabzını tuttuğu alanlardan birisi de bu şiirlerdeki anlatıcının tavrının değişikliğidir. Nitekim bu dönemde “şahsi intiba ve ben” kavramlarının edebiyatta görünürlüğün artmasına bağlı olarak sadece kasidelerde değil klasik edebiyattaki diğer ürünlerde de bireysel ve otobiyografik malzemenin arttığını görürüz. “Sergüzeştname” türündeki eserlerin artması, ilk örneklerine XVI. yüzyılda görmeye başladığımız “şehrengiz” türündeki eserlerin bu yüzyılda daha çok bireysellik ve şahsi arzulara vurgu yapması, bu yüzyıldaki mesnevilerde şairlerin orijinallik arayışlarına dair şahsi vurgularının yoğunlaşması, bu yüzyılda sayısı artan “seyahatname” ve “biladname” tarzında eserlerde yazarların anlatılan coğrafyaları tecrübe ediş biçiminin de başlı başına ana bir konu olarak karşımıza çıkması gibi birçok husus bu tespiti desteklemektedir. XVII. yüzyılda bireysel tecrübeye olan ilgi XVIII. yüzyılda da devam etmiş, bununla bağlantılı olarak realist aşk mesnevileri geleneği alevlenmiş, “Defter-i Aşk” gibi şairin doğrudan aşk maceralarının anlatıldığı daha “birey ve şahsi intiba merkezli” geleneğin kapısı aralanmıştır. Nitekim özellikle XVI. yüzyıl sonlarından itibaren klasik şiirin merkezinde bir çeşit patron, sevgili, arzu nesnesi olarak görülen sevgilinin de değiştiği, yazarın

⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/fahriyye>

⁷ <https://islamansiklopedisi.org.tr/fahriyye>

gelenekten koparak kendi makbul sevgilisini yarattığı görülür. Bu bağlamda çingenelerin, hamamdaki güzel oğlanların, çeşitli esnafların artık şiirin merkezine davet edildiği, şairin kendi şahsi arzu ve intibasının, geleneğin belirlediği kanonik çizgiden farklılaştığı görülür. Bütün bunlar bu tarihsel süreçte klasik şiirde anlatıcının hegemonik/kanonik sevgiliden koparak “ben” anlatısına kaymaya başladığını işaret etmektedir. Kasideler de özellikle şairlerin fahriye bölümlerindeki söylemleri ve bu bölümün uzunluğundaki değişim üzerinden edebiyatın atmosferindeki bu tarihî değişime eklenmektedir. Klasik şiir biçimleri içerisinde aleni bir muhataba yazıldığı neredeyse en şeffaf olan şiir formu olarak kasideler, yaşanan sosyal ve tarihî gelişmelere bağlı olarak dönemin entelektüel camiasındaki dalgalanmaları da doğrudan yansıtmışlardır.

Anlatılan bu durum klasik edebiyatın maruz kaldığı tarihsel ve sosyal döngü ile de doğrudan ilintilidir. Kasideler genel olarak övgü amaçlı yazılan şiirler olmasına rağmen “dinî ve siyasi” olarak övülecek olayların pek de yaşanmamaya başlandığı, hatta isyanların çıktığı, otoritenin zayıfladığı, savaşların kaybedilmeye başlandığı bir dönemde kasidelerin fahriye bölümlerinde yazarlar kendi güç ve otorite söylemlerine ağırlık vererek şiirdeki bu övgü halkasının merkezini dışarıdan içeriye kaydırmaya başlamışlardır. Yani, aslında siyasi ve dinî kurum ve şahsiyetlere yoğunlaşan methiyelerden daha çok fahriyelere doğru özellikle XVII. yüzyıldan itibaren övgüsü yapılan şeyde bir kayma olmuştur. Bu durum Osmanlı’nın tarihsel bağlamı ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla kasidelerde ne söylendiğinden ziyade neyin, hangi bölümde, ne kadar uzunlukta söylendiğinin de yansıttığı tarihsel bağlamlar vardır.

Temel olarak kamusal başarıların ve merkezi otoritenin övgüsünden bireyselliğe hatta daha sonra XIX. yüzyılda hürriyet gibi soyut kavramların övgüsüne dönüşen bir kaside çizgisinden bahsetmek mümkündür. Bu dönüşüm tamamen tarihî ve sosyal olaylar tarafından şekillenmiş ve yeni olay ve olguları beslemiştir. Edebiyatta estetiği belirleyen şey de nihayetinde tarihsel ve sosyolojik bir durumun neticesidir. Tarihî ve sosyolojik şartlar değişince bu farklılaşma şiirlerin bünyesinde de kendisine yer bulur. Dönemin değişen şartlarının sürekli yeniden ürettiği ideal övgü nesnesi kasidelerin konusunu da aynı ölçüde şekillendirmiş, gittikçe gelenekten farklılaştırmıştır. XIX. yüzyılda “hürriyet” kavramına bile övgüyle yaklaşıp kasideler yazılabilirken daha önceki yüzyıllarda neden bu tür ürünler verilmemiştir? Kasidenin bir şiir formu olarak geçirdiği bu dönüşüm, dönemin tarihî ve sosyolojik bağlamlarından bağımsız olabilir mi? Tanzimat Fermânı’nın ilanından sonra tarihî ve sosyolojik gündemin merkezine oturan konulardan

biri olan “hürriyet”, dönüşen bu yeni atmosferde makbul bir konu iken, aynı konunun XV. yüzyılda sorgulanması belki de merkezi otoriteye doğrudan bir başkaldırı ve alternatif arayışı olarak görülecekti. Zamanla dönüşen makbul övgü nesnesinin kasidenin diline nasıl tesir ettiğini Hürriyet Kasidesi’nden alıntılanan aşağıdaki beyitlerde görmek mümkündür:

Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten

Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez i’nâetten

...

“Muîni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâettir

Köpektir zevk alan sayyâd-ı bi-insâfa hizmetten

...

Hakîr olduysa millet şânına noksan gelir sanma

Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten

...

Eder tedvîr-i âlem bir mekînin kuvve-i azmi

Cihân titrer sebât-ı pâ-y-ı i erbâb-ı metanetten

...

“Ne mümkün zulm ile bîdâd ile imhâ-yı hürriyyet

Çalış idrâki kaldır muktedirsен âdemiyetten (Göçgün, 1999: 9)

Namık Kemal’in (öl. 1888) bu beyitlerde işlediği konular, bu konuları izah ederken kullanılan dil ve üslup XV. ya da XVI. yüzyılda gördüğümüz klasik kasidecilik geleneğinden farklılaşmaktadır. Benzer şekilde XIX. Yüzyılda Akif Paşa (öl. 1845) tarafından kaleme alınan “Âdem Kasidesi” de yine değişen tarihi ve sosyal bağlama bağlı olarak kasidecilğin de nasıl değiştiğini gösteren bir diğer örnektir. “Adem Kasidesi”yle biçim olarak değil fakat içerik olarak geleneğin dışına çıkar. Gelenekte kaside, daha çok padişahların ya da din büyüklerinin övüldüğü şiir türüdür. Ne var ki Âkif Paşa, “Adem Kasidesi”nde önemli bir şahsı değil “yokluk” kavramını överek metni hem içerik olarak hem de içeriğin ele alınışı bakımından klasik şiirden farklılaştırır (Sağıroğlu, 2023, 837).

Burada insanın iç dünyasının, ferdiyet bilincinin, insanlık kavramının kendisinin mercek altına alındığını, işlenen konuların adeta felsefi bir sorgulama edasıyla ele alındığına şahit oluruz:

Ye'sim ol mertebe kim sûret-i ümmîdimdir

Mâverâ-yı felek-i mahv-ı heyûlâ-yı adem

Mahv-ı hâk-i reh-i şâhenşeh-i kevneynim ben

Ne tevellâ-yıvücûd ü ne teberrâ-yı adem

Buna tâkat mı gelir yâ buna can mı dayanır

Meğer imdâd ede hestî-i diğ-i eczâ-yı adem

...

Çâk çâk eyler idim ceyb-i kabâ-yı ömrü

Olmasa zeyli tirazîde-i damgâ-yı adem

Öyle bîmar-ı gamım kim olamam âsûde

Câme-hâb olsa bana şeh-per-i ankâ-yı adem (Sağıroğlu, 2023: 841)

Görüldüğü üzere XIX. yüzyılda artık yaşanan tarihsel ve sosyal hayattaki dönüşümlere paralel olarak kasidelerdeki şiirsel sesin ve anlatıcının arayışlarının da dönüştüğü -hayata dair yeni sorgulamaların kasidenin kurmaca dünyasında kendine yer edindiği- anlaşılmaktadır.

Kasidelerde övgünün şiirsel ses olarak şairin kendisine mi yoksa şiirin sunulduğu muhataba mı yoğunlaştığı başlı başına naratolojik ve tarihsel bir veridir. Bu anlamda fahriye ve methiye bölümlerinin yoğunluğunun değişiminin imlediği bir sosyal ve tarihî dönüşüm olmakla birlikte methiye bölümünde övülen kişilerin statülerinin yüzyıllara göre değişmesi de başlı başına değişen tarihî ve siyasî şartlarla ilgilidir. Özellikle XVII. yüzyıl itibariyle merkezi otoritenin belirgin bir şekilde güç kaybettiği ve paşaların yönetimde söz sahibi olma oranlarının giderek arttığı bilinmektedir. Böyle bir tarihî gerçeklikte, bu yüzyılda yazılan kasidelerin sunulduğu patronlar içerisinde paşaların oranlarındaki ciddi artış, dönemin bir şahidi olarak kasidenin tarihî ve sosyal vesika değerini doğrudan gösteren önemli bir noktadır.

Klasik Şiirde Tarihî Olanın Sosyalliği ve Sosyal Olanın Tarihselliği

Kasidelerin tarihsel olan ile kurduğu ilişkiden yola çıkarak sosyal hayatı ne ölçüde yansıttığı da buradaki tartışmamızı besleyerek kasidelerin vesika değerlerini ortaya koymaktadır. Bu anlamda aslında tarihsel olan birçok nokta aynı zamanda sosyal hayatın nasıl ilerlediğine de işaret etmektedir. Kasidelerde özellikle şairlerin “intisap” ilişkileri ve “hami” arayışları ya da kadınların yazdığı kasidelerde çoğu zaman hegemonik erkeklik söylemine eklenilebilecek eril bir dil kullanmak zorunda kalmaları Osmanlı toplumsal yaşamı hakkında bilgi veren önemli noktalardan sadece birkaçıdır. Ayrıca, özellikle XVII. yüzyıldan itibaren kaside yazarlarının şiirsel güç olarak merkezi otorite karşısında elde ettikleri konum dolayısıyla âdeta çeşitli toplumsal grupların sözcüsü olan yazarların devletten taleplerinden yola çıkarak o dönemin toplumsal beklentileri ya da ihtiyaçlarına dair bazı neticelere varmak mümkündür. Bu bağlamda kasidelerde dile getirilen talepler aslında şahsi isteklerden çok daha fazlasını yansıtır. Neticede toplumdaki herkesin şairlik kabiliyeti, şairlik kabiliyeti olan herkesin merkezi otoriteyle yakın bağı yoktur. Bu bağlamda “şiir, Osmanlı’da sadece estetik duygu ve ihtiyaçların ifadesine aracılık etmekle kalmamış, sanatçıların herhangi bir talebinin ifadesi için de kullanılmıştır (Kurtoğlu, 2011: 281). Bazen bu talepler bireysel olurken bazen de toplumsal bir sözcü konumundaki şairler toplumun beklentilerini de dile getirmişlerdir. XV. yüzyıl şairi Necâtî (öl. 1509) ve XVI. yüzyıl şairi Hayretî’nin (öl. 1534/35) yaşadıkları dönemlerde yaşanan arpa kıtlıklarını ve bu olayın toplumsal yansımalarını, bu olaylardan duydukları sıkıntıları dile getirdikleri kasideleri bu noktayı örneklemektedir:

Kalmadı faka takıcak buğday

İlde olalıdan girân arpa

...

Dânesin akçeye alan öğünür

Ki eline girdi râyegân arpa (Çetinkaya, 2009: 50)

Osmanlı’nın toplumsal hayatına bakıldığında aslında sosyal hayatın zaten tarihî olan ile sıkı sıkıya bağlı olduğu görülmektedir. Siyasî ya da tarihî herhangi bir gelişme doğrudan ya da dolaylı olarak sosyal hayata da yansımaktadır. Örneğin Pasarofça Antlaşması ile başlayan Lale Devri sosyal hayatta en çok kendisini hissettiren gelişmelerden biridir. Dolayısıyla tarihî olaylar aslında bir o kadar da sosyal hayatın bir parçası ya da belirleyici

olabilmektedir. Üstelik söz konusu edebiyat ürünü kasideler olunca iktidara ve iktidarı temsil eden çeşitli mekanizmalara şiir sunan konumundaki kaside yazarları ile muhatapları arasındaki bağ, toplumun entelektüel yapısını anlamlandırmada daha da önemli bir paya sahiptir. Özellikle Lale Devri ile birlikte Osmanlı padişahları Topkapı Sarayı'nın dışında, toplum hayatı içinde daha çok görülmeye başlanmıştır. Böylece ortak olarak halkla toplu bir şekilde aynı ortamı paylaşmaya müsaade eden yeni yapı ve saraylar inşa edilmiştir. Lale Devri'nin önde gelen zevk ve eğlence şairi Nedim'in kasidelerinde bu dönemde yaşanan bu sosyal ve tarihî dönüşümün yansımalarını doğrudan görmek mümkündür.

Çubuklu Göksu sâir gûşe gûşe müntezipler hep
Zamân-ı devletinde oldu her biri cihân-pîrâ

Eger seyr etmedinse her birinin tarh-ı dil-cûsun
Bu cây-ı dil-güşâyı gör de anla onları nev'â⁸

...

Şehriyârâ şüphe yokdur böyle bir dâna vezîr
Olmadı dehrin müyesser husrev ü hâkânına

Ey şehenşâh-ı cihân lutfunla Sa'd-âbâda çün
Eyleyüp teşrif verdin tâze revnak şânına⁹

Bu beyitlerde Nedim, döneminin önemli eğlence ve sosyalleşme mekânlarının nereler olduğunu işaret ederek padişahın da artık halkın içinde görünür olduğunu belirtmekte, cihan şahı olan padişahın çeşitli mesire yerlerine gelmesiyle oraları şerefliendirdiğine değinmektedir. Bu anlamda döneminin sosyal hayatının vazgeçilmesi haline gelen yerlerin (Çubuklu, Göksu vb.) ve siyasî kişiliklerin değişmeye başlayan halk tahayyüllerini bu şiirlerde doğrudan görmek mümkündür. Artık şair, padişahın sarayında onun meclisinde değil İstanbul'da bir bahçede padişah ile karşılaşabilmektedir. Bu durum XVII. yüzyılda Osmanlı yöneticilerinin değişen yönetim ve halk algıları ile yakından ilgilidir. Toplumun bütün aşamasını denetleyen ve yönlendiren olarak padişahın artık halk kitleleri içinde görünür olmaya başlaması sosyal hayatta önemli bir kırılma noktasıdır ve bu nokta Nedim'in kasidelerinde kendisine yer bulur.

Şairlerin kasidelerde çoğu zaman açıkça dile getirdikleri hami arayışları da sosyal yapıdaki çeşitli sınıflar arasındaki bir çeşit dayanışma modelini gözler

⁸ <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>

⁹ <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>

önüne sermektedir. Nedim, döneminin önde gelen paşalarından olan Damat İbrahim Paşa sayesinde hükümdarın huzuruna erişmesini “Kasîde Berây-ı Sultân Ahmed Hân” başlıklı kasidesinde şu şekilde anlatmaktadır:

Pâdişâhân-ı selefden bunca ihsânlar görüp
Her biri olmuşken ol bâb-ı refî'in çâkeri

Ben kulun bî-kes muhakkar şöyle kalmışken yetim
Mihnet ü endûh ile ağlar gezerdim serseri

Ne rikâb-ı devlete arz-ı merâma bir mesâğ
Ne bu bâr-ı mihnete sabr etmeğe tâb-âverî

Hak mü'eyyed eylesin dâmâd-ı âlî-şânını
Âsmân durdukça olsun zîb-i sadr-ı dâverî

Kim bu bî-kes bendeni hünkârıma ta'rif edüp
Eyledi bu derd-mendi mihnet ü gamdan beri¹⁰

Bu beyitlerde kendisine kasideler sunan Nedim'i dönemin padişahına tanıttığı için Sadrazam İbrahim Paşa'ya şiir öznesi tarafından minnet duyulduğu dile getirilmektedir. Buradan yola çıkarak Osmanlı yöneten sınıfının entelektüel camiaya karşı tutumunu yani Osmanlı Devleti'ndeki patronaj sisteminin toplumsal yapıdaki yansımalarını görebiliriz. Patronaj sistemi, toplumun tamamını ilgilendiren bir kurum olmasa da özellikle dönemin entelektüel çevresinin sosyal hayatının vazgeçilmez bir parçası olduğundan birçok tarihî figürün hayatından bizlere izler sunmaktadır. Dolayısıyla kasidelerdeki bu tür verileri, içerisinde şekillendikleri dönemlerin tarihsel ve sosyal yapısını yansıtan unsurlar olarak değerlendirmek mümkündür.

“Yansıtan” Konumundan “Yadsıyan” Konumuna Kasidenin Serüveni

Kasidelerin tarihsel olana karşı tavrını tam olarak anlayabilmek için tarihsel olanı ne ölçüde yansıttıklarına bakmak kadar tarihsel olanı ne ölçüde yadsıdıklarına bakmak da aynı ölçüde kıymetlidir. Bu anlamda gerçekliği yansıtan bir kurguyla yazılmaları da gerçekliği yadsıyan bir kurguyla yazılmaları da kasidelerin birer tarihe şahitlik şeklidir. Yazılan metin ister

¹⁰ <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>

edebî ister tarihî bir eser olsun tarihe şahitlik biçimi her zaman tarihsel olanı yansıtmaya değıldir -belki de yansıtmaya kadar yadsımadır da-.

Şiirlerin tarihsel olan ile kurduğı ilişkiyi anlayabilmek için bu şiirsel üretimin tarihî olanı nasıl yadsıyıp kendi tarihselliklerini yarattıklarına da bakılmalıdır. Ancak bu şekilde edebî metinlerin kendi dönemleri ve tarihsel bağlamlarıyla girdikleri kültürel müzakereler anlaşılabilir. Bu anlamda kasidenin sunulan ya da çoğı zaman sunulmak amacıyla yazılan bir tür olması ve sunulan kişilerin genellikle din ve devlet büyüğü yani “tarihsel olanı şekillendiren temel otoriteler” olması dolayısıyla bu şiirlerin tarihselliğe yaklaşımı diğeri şiir biçimlerine göre farklılaşabilmektedir. Bundan dolayı kasidelerde kimi zaman tarihsel olayları yadsıyan ve kendi tarihselliğini yaratmaya çalışan söylemlerle de karşılaşırız. Şairleri kaside biçiminde şiirler kaleme almaya iten temel olayların başında cüluslar, zaferler, savaşlar gibi tarihî olaylar gelmektedir ve yazarlar bu olayları anlattıkları kasidelerinin sonunda muhataplarından taleplerini sıralamaktadırlar. Bu anlamda bir padişahın ya da paşanın başarısızlıklarından, yenilgilerinden bahsedebilen kaç tane kaide vardır ya da var mıdır? Bu soru kasidelerin yansıttığı gerçekliğin ne kadar nesnel ne kadar taraflı bir gerçeklik olabileceğini potansiyelleri ile fa eden bir sorudur. Yani, kaybedilen bir savaşı işleyen ve bu savaştaki çeşitli hataları dile getiren bir kaside yazılabilir mi? Yazılsa bu kaside de yazar kendisini ya da muhatabını övebilir mi? Överse herhangi bir memuriyet ya da nakdi yardım alabilir mi? Özellikle kasidenin en parlak yılları sayılabilecek XVII. yüzyılın aynı zamanda bu şiirlerin içerisinde şekillendiğı imparatorluğun duraklama ve gerileme dönemleri olduğı göz önünde bulundurulduğunda kasidenin dönemin tarihine şahitliğı konusunda neler söylenebilir? Bu soruların her biri derinlemesine, ciltlerce araştırma gerektirse de burada bu soruları gündeme getirmekteki amaç kasidelerin tarihsel ve sosyal duyarlılığının sorgulanabilirliğini açıklamak noktasında ufuk açıcı olmalarıdır.

Çoğı zaman kasidelerde intisap edilen memdûha yönelik başarı, adalet gibi kavramlar hakkındaki söylemlerin şiir özneleri tarafından yeniden üretildiğı görülmektedir. Hatta belki de kasidelerin temel fonksiyonların bir tanesi de bu söylemleri şekillendirerek şiirin sunulacağı patronun lehine yeniden üreterek entelektüel çevrede bu yeni imajı dolayına sokabilmektir. Özellikle XVII. yüzyılın bir övgü şiiri olarak kasidenin en parlak dönemini yaşaması, bu dönemdeki kasidelerdeki övgü nesnesinin daha çok sultan, paşalar ve dini liderler olması ancak yine aynı yüzyılın Osmanlı Devleti’nin siyasî başarılar, askerî zaferler, toplumsal refah ve kamusal liyakat noktasında gerileme dönemi olması tarihsel ve siyasal gerçeklikle çelişkili yeni gerçeklik biçimlerinin bu şiirlerde üretilme potansiyellerini akıllara getirir. Dolayısıyla

askerî başarısızlıkların yoğunlaştığı bir dönemde bu askerî başarısızlardan sorumlu yöneticilerin birer patron olarak kaside şairlerince askerî hünerleriyle ön plana çıkarılmaları gerçekliği yadsıyan bir şiirsel kurguyu işaret eder. Bu şekilde gerçekliğin yadsınması, kaside şiir biçimini adeta bir “saray retorigi” dönüştürmüş, böylece merkezi iktidarın “meşruiyetinin onaylanmaya” ihtiyacı olduğu bir dönemde bu şiirlerle iktidarın makbuliyeti yeniden üretilmiştir.

Kasideler de bu makbuliyet söyleminin temel edebî aygıtları konumuna yükselmiştir. En büyük kaside ve övgü yazarı olarak kabul edilen Nefî'nin (öl. 1635) yine dili yüzünden acıklı ölümü şiirlerdeki tesirin övgüden yergiye döndüğünde siyasilerce nasıl karşılandığının en bariz örneklerinden birisidir. Methiyeleri ve fahriyeleri yani dilsel hünerini övgü odaklı şiirlerinde kullanmasıyla ünlenen bir yazarın dilsel hünerini övgüde değil yergide kullanıyor olması o yazarın öldürülmesinin bir sebebi olarak görüldüğü bir yüzyılın (XII. yüzyıl) kasidelerin en parlak yüzyılı olması gerçeklik ve bu şiirlerdeki kurmacanın gerçeklikle kurduğu ilişki noktasında başlı başına büyük bir tutarsızlıktır. Kaldı ki eleştirileri yüzünden öldürülen bir yazar olan Nefî'nin kasidelerinde çoğu zaman gerçekliği kendi kurgusalılığıyla filtrelediği ve övgü unsurunun ön plana alındığı görülür. Bu bağlamda III. Murad'a (öl. 1595), III. Mehmed'e (öl. 1603), I. Ahmed'e (öl. 1617), I. Mustafa'ya (öl. 1639), II. Osman'a (öl. 1622), IV. Murad'a (öl. 1640) çeşitli kasideler sunmuş ve onların askerî hünerlerini abartılı bir dille methetmiştir.

Bu bağlamda Nefî'nin II. Osman'ın (öl. 1622) Hotin Seferi için kaleme aldığı “Kaside-i Aliyyü'l-Al Der Ta'rif-i Cihâd-ı Sultan Osman”¹¹ başlıklı kasidesi bu duruma örnek olarak verilebilir. II. Osman 14 yaşında tahta geçmiş ve 16 yaşındayken çıkan isyan ve karışıklıkları gidermek için Lehistan'a sefer düzenlemeye karar vermiştir.¹² Ancak bu dönem, Osmanlı'nın askerî ve siyasî olarak en çalkantılı dönemlerindendir. Padişahın ordu ve askerler üzerindeki etkisi azalmış, yeniçeriler isyanları sıklaşmış ve devlet adamları arasında siyasî çıkar çatışmaları yoğunlaşmıştır. Nitekim 18 yaşındayken Lehistan seferinden sadece iki yıl sonra II. Osman bir yeniçeri isyanı sonucunda öldürülmüştür. Zaten bu durum da padişahın ne kadar zor bir duruma düştüğünü ve yeniçerilerin padişahı öldürecek kadar isyankâr olduğunu göstermektedir. Nefî'nin bu kasidesinde işaret ettiği Hotin Seferi'nde de yeniçerilerin isyanları, savaşa karşı itaatsizlikleri, devlet erkânı arasındaki çıkar çatışmaları kuşatanın seyrini belirlemiştir. Hotin Seferi'nde komutan olan Karakaş Mehmet Paşa kuşatma esnasında öldürülürken onu kıskanan vezir Hüseyin Paşa olayı görmesine rağmen Mehmet Paşa'ya yardım

¹¹ <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0>

¹² <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman-ii>

etmemiştir (Uzunçarşılı, 1988: 131). Nefi'nin II. Osman'ın Hotin Seferi'ni tebrik etmek ve padişahı övmek için kaleme aldığı bu kasideye baktığımızda ise şiirde özellikle askerî güç ve başarılar üzerinden padişahın ve ordunun övüldüğü görülmektedir. Şiirde padişahın askerî gücüne sürekli vurgu yapılırken Nefi'nin şiirde işaret ettiği bu askerî güç, şiirin yazıldığı dönemden çok geçmeden padişahın sonunu getirmiştir ve böylece II. Osman ayaklanma sırasında öldürülen ilk Osmanlı padişahı olmuştur. Bu anlamda şiirde yansıtılan tarihî ve sosyal tablo ile gerçekte olanın aslında taban tabana zıt olduğunu söylemek mümkündür. II. Osman askerî itaatsizliklerle mücadele ederken yaptığı yeniliklerle düşmanlarını artırırken Nefi ise bu dönemi şiirinde şu şekilde yansıtmaktadır:

Âferîn ey rûzgârın şehsüvâr-ı safderi
Arşa as şimdiden geri tîg-ı Süreyyâ cevheri

Pâre-i elmâsdır seng-i fesânı neyler ol
Çarha çekme bir dahi şemşîr-i vâlâ gevheri

Tîgına nola yemîn eylerse rûh-ı Murtazâ
Bir gazâ ettin ki hoşnûd eyledin peygamberi
...
Her alay bir mevc-i tûfânîzidir anın nola
Hâr u has gibi önünce kaçsa kâfir askeri

Gün gibi tenhâda çıksan tîg ile meydâna sen
Kârger düşmez sipâh-ı düşmanın şûr u şeri

Şeb çerâğ-ı dîn ü devlettir vücûdun hıfz için
Kat kat olmuş ejdehâdır heft çarhın çenberi

Karşı durmaz sana şimdiden sonra bu ikbâl ile
Düşmanın ger Kahramân olsa serâser leşkeri¹³

Nefi, bu kasidesinde II. Osman'ın yaptığı sefer dolayısıyla daha çok askerî unsurlara (tîg, leşker, sipâh, düşman, asker, şemşîr...) gönderme yaparak padişahın düşman askerini âdeta dize getirdiğini söylemesine karşın aynı padişah kısa bir süre sonra düşman değil kendi komutasındaki yeniçeri askerlerinin isyanı sonucunda hayatını kaybetmiştir. Dolayısıyla Nefi'nin bu kasidesindeki söyleminin gerçekleri yansıtmaktan ziyade kendi gerçekliğini

¹³ <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0>

yarattığını söylemek yerinde olacaktır. Dolayısıyla bu durum şiir özneleri olarak kaside yazarlarının kendi gerçekliğini yaratacak söylemleri üretme gücüne sahip olduklarını da göstermektedir.

Döneminin gerçekliğini yadsıyan bir diğer kaside örneği olarak Nedim'in Lâle Devri İstanbul'unu işleyen "Berây-ı Sitâyiş-i Sadâbâd" adlı kasidesi örnek olarak verilebilir. Kendisi de toplumsal bir isyanda ölen bir şair olan Nedim, gerçekte toplumsal çalkantıların yaşandığı bir dönemde bu şiirinde gerçekliğin tam aksini sunarak adeta her şey yolunda mesajı verir.

Bak Sitanbulun şu Sa'd-âbâd-ı nev-bünyânına
Âdemin cânlar katar âb u havâsı cânına

Ey sabâ gördün mü mislin bunca demdir âlemin
Püşt-i pâ urmakdasın İrânına Turânına

Ey felek insâf ey mihr-i cihân-ârâ amân
Bir nazîri var ise söylen konulsun yanına

...

Arşa dek çıkmakda mânend-i du'â-yı müstecâb
Uğrayan âb-ı musaffâ râh-ı şâdırvânına

Sizde böyle müşk olur mu deyü hâkinden birâz
Âh göndersem sabâyile Hoten hâkânına

Cedvel-i Sîm içre âdem binse bir zevrâkçeye
İstese mümkün varılmak cennetin tâ yanına

...

Devlete verdi nizâm-ı tâze re'y-i enveri
Herkesi irgürdi lutfu rütbe-i şâyânına

Âsaf-ı pür-haşmet ü pür-cûd kim ona nazar
Hâtem-i Tay benzemiştir bir Arab heccânına

Hak hatâsız eyleyüp bağışlasın ikbâl ile

Ol vezîr-i a'zamı hâkân-ı âlî-şânına

Sahn-ı Sa'd-âbâda lutfu verdiği pîrâyeyi

Vermedi fasl-ı bahâran gülşenin meydânına¹⁴

İbrahim Paşa'ya sunulan bu kaside de görüldüğü üzere hem yöneticilerin ehliyet sahibi kişiler olduğu hem de sosyal hayatın cennet misali ilerlediği bir tablo çizilmektedir.

Burada önemli olan iki nokta vardır. İlki tarihsel olanı yadsımanın ya da görmezden gelmenin hatta yeniden yorumlamanın da tarihsel olan ile kurulan bir ilişki çeşidi olduğunu unutmayıp bu ilintinin de metnin tarihsel olanla girmiş olduğu müzakerenin bir türevi olduğunu göz ardı etmemektir. Dikkat edilmesi gerek diğer nokta ise kasideler tarihsel olanı nasıl yansıtırsa yansıtсын bu yansıtma şeklinin tarihselleşmesinin önemli bir veri olduğudur. Yani gerçekliği yansıtmak da yadsımak da tarihsel bir bağlamın tezahürüdür. Belirli bir dönemde yazarlar onca mağlubiyete karşın kasidelerde zafer söylemi yaratmaya devam ediyorlarsa artık o dönem için bu söylemin edebiyat sahasında zuhur etmiş olmasının tarihsel bir boyut kazanacağını görmezden gelmemeliyiz. Buradan yola çıkarak aslında söylemsel olarak da tarihsel malzemeye eklemlenen, hatta tarihsel malzemeyi reddetse dahi reddederken bile farklı bir tarihselliğe dönüşen bir alan ile karşı karşıyayız.

SONUÇ

Bütün bu anlatılanların ışığında sanat bir “yansıtma” aracı olarak görüldüğünde klasik Osmanlı şiiri ve bu bağlamda kaside nasıl konumlandırılmalıdır sorusuna çeşitli açılardan cevaplar arandı. Bu anlamda, verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere tarih ve edebiyatın gerçekliği yansıtma konusundaki durumları göz önünde bulundurulurken tarihi, edebiyatı hizaya getiren (extra textual) bir disiplin olarak algılamak yanıltıcı neticeler doğurabilmektedir. Edebiyatın da tarihin de gerçekliği farklı şekilde yansıtma potansiyellerinin olduğu göz önünde bulundurularak kasidelerde anlatılanlar sadece tarih kitaplarındaki bilgiyle örtüştüğü ölçüde doğru ya da gerçek olarak algılanmamalıdır. Tarih de edebiyat da yazılırken kendi döneminin çeşitli mekanizmalarının etkisinde kalabilir. Ancak edebiyat metinlerine yazarlarının bilinçleri dışında sirayet eden bazı detaylar edebî ve tarihsel gerçekliğin anahtarı olabilmektedir. Böyle düşünüldüğünde edebiyat,

¹⁴ <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>

tarih tarafından denetlenen bir alan değil tam tersi tarihî bilgilerin doğruluğunun sağlamasının yapılacağı kıymetli bir saha olarak karşımıza çıkar. Çünkü tarih yazımında tarihin kendi paradigmalarına bağlı olarak yaptığı somut bir eleştiri çoğu zaman yoktur. Bu işlevi de edebî metinler tesis etmektedir. Bu noktada metinlere yaklaşılrken aslında tarih denilen şeyi de kültürel bir ürün olarak değerlendirmeli ve tarihsel malzemeyi de sadece şiirlerin içeriğiyle sınırlandırmadan metinlerin diline, yapısına, bölümlerine, söylemlerine de yoğunlaşılmalıdır. Çoğu zaman tarafsız tarihî bilgiyi bulacağımız asıl noktalar buralardır.

Kasideler, tarihsel ve sosyal olanın şekillendirdiği birer sonuç durumundan ziyade kültürel birer müzakere alanı/ürünü olarak algılanmalıdır. Çünkü kasideler şiir özneleri ve muhatapları (memdûhları) arasında, tarih ve edebiyat arasında, halk ve iktidar arasında çeşitli yönlerle müzakere alanları yaratan şiirsel formlardır. Sunulan bir şiir biçimi olarak kurgulanmaları, kasidelerin entelektüel hafızadaki bu kültürel müzakere alanını gösteren önemli bir detaydır. Bu alanda kasidelerde üretilen söylemlerin de başlı başına tarihsel birer bağlam yaratmaktadır. Kasidelere özellikle yüzyılları kapsayan çizgisel bir boyuttan bakıldığında kasidenin bu “kültürel diyaloga dayalı yapısı” daha iyi anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

ANDREWS, Walter (2013). “Yabancılaşmış ‘Ben’in Şarkısı: Guattari, Deleuze ve Osmanlı Divan Şiirinde Özne’nin Lirik Kod Çözümü,” Çev. Mehmet Moralı ve Semih Sökmen. Defter 39, s. 106-132.

ÇETİNKAYA, Ülkü (2009). Divan Şiirinde Sosyal Hayattan Yansımalar: Necatî ve Hayretî’nin Arpa Kıtlığını Anlatan İki Manzumesi. *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 10(17), s. 47-55.

DURMUŞ, Tuba Işınsu (2020). “Yöneticilere Sunulan Kasideler Üzerinden Osmanlı Edebî Himâye Geleneğinin Seyri”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 25, s. 191-275.

ERSOYLU, Halil (2013). *Cem Sultan’ın Türkçe Divanı*, Ankara: Türk Dil Kurumları Yayınları.

GÖÇGÜN, Önder (1999). *Namık Kemal*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

KAPLAN, Hasan (2018). “Geleneğin İzinde Yeniliğin Peşinde Bir Şair: Vehbî”, *Sünbülzâde Vehbî Kitabı Cilt I*, Bölüm 11, Ed. Lütfi Alıcı vd., Kahramanmaraş:

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Dair İşleri Başkanlığı, s. 176-226.

KURTOğLU, Orhan (2011). "Osmanlı Sosyal Hayatında şir: Divan şirinde Afn meler ve Cem Sultan'ın Kerem Kasidesi" , *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1 (8), s. 285-310.

OTAL, Ali Fuat (2022). "Klasik Türk Edebiyatında Kaside Nazım şeklinin şekil ve Muhtevasına Dair", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (2), 171-197.

SAğIROğLU, Birs l (2023). Yokluęun Y c ltilmesi ve Kendilięin Nesneleřmesi  zerine Bir Tartışma: "Adem Kasidesi". *Folklor/Edebiyat*, 29(115), 833-848.

SAİD, Edward (1983). *The World, The Txt, and the Critic*. Cammbridge: Hardvard University Press, Cambridge: Harvard University Press.

UZUNęARřILI, İsmail Hakkı. 1988. *Osmanlı Tarihi, III. Cilt*, I. Kısım, Ankara: TTK Basımevi.

 NAL, Mahmut (2015). Manzum Bir Sefaretn me: Tann me Kasidesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 40, s.158-169.

 NTERNET KAYNAKLARI

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>
(E.T.:05.05.2025)

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
(E.T.:05.05.2025)

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0> (E.T.: 05.05.2025)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/galata-mevlevihanesi>(E.T.: 05.05.2025)

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0> (E.T.05.05.2025)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/osman-ii> (E.T.:05.05.2025)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/fahriyye> (E.T.:05.05.2025)